

Trobades d'estudiants de Geografia a Granada (1980), Madrid (1981) i Càceres (1982)

por RAFAEL GIMÉNEZ I CAPDEVILA, RAMON CLOSAS I MESTRE, NÚRIA COLL ROIG

«... a estos Congresos llamados "sabios" no se va sino en busca de una cruz o una medalla. Pero si el Congreso Geográfico de Venecia, por algunos llamado Mutual Admiration Society, fracasó completamente bajo el punto de vista científico, obtuvo en cambio completo éxito bajo el punto de vista social.»¹

L'article sobre les dues primeres trobades² deixava constància d'un projecte comunicatiu entre estudiants de geografia a nivell de l'estat espanyol, quan tot just s'iniciava. Ara, després de la cinquena, n'aventurem una primera valoració, com a marc del posterior informe de cada trobada.

A través de les cinc reunions s'ha constatat una evolució cap a plantejaments diferents, a la base de la qual hi ha un canvi en les motivacions inicials de convocatòria de cada trobada: la primera, hereva directa de les trobades internacionals dels seixanta, respon a la necessitat de plantejar una situació de crisi, sentiment estès a tota una generació de joves geògrafs, que a Barcelona (1978) conceptualitzaren com la «insatisfacció generalitzada respecte a la nostra disciplina». La crisi, però, s'abordava amb optimisme, en un entorn de canvi polític i de canvi a la universitat. Aquestes motivacions encara perduraren a Salamanca (1979), però no s'arribà a un consens per tal de donar propostes per superar la crisi, i així es pensà de començar a treballar sense un cos teòric previ: interessaven els mètodes i les tècniques per a resoldre problemes concrets i, a llarg termini, elaborar unes teories generals. Granada (1980) significà, doncs, un alto en el camí marcat per Barcelona i Salamanca; es convertí en una tribuna on cada grup assumí una postura metodològica i temàtica pròpies, sense un intent de generalització. Així sorgiren les velles disputes entre geografia física i humana, que emmascararen problemes més profunds, com el de la crisi de la geografia. Aleshores es va veure clar que el camí escollit era erroni, i es proposà de canviar els temes i mètodes per les «tendències» en geografia, és a dir, que hom s'adonava que els diferents paradigmes tenien tanta importància com el mateix tema. Però a Madrid (1981), la crisi i els paradigmes quedaren en un segon pla, mentre es reconeixia un viratge en les motivacions de les trobades, que passen a veure's més com un intercanvi d'informació i inquietuds, que no pas com una organització per com-

1. *Revista de Ciencias Históricas*, vol. III, 1881, pàg. 605.

2. GARCÍA, M. C.; LES, R. J., i ROCA, J.: «Los dos primeros encuentros de estudiantes de geografía: una reflexión en torno a los problemas de la geografía española», *Revista de Geografía*, 1980, pàgs. 107-114.

batre els greus problemes que afecten els estudiants, encara que no falten mai els entusiastes d'aquesta postura, que finalment guanyen a Càceres (1982), però ja no intentant resoldre la crisi de la geografia, sinó amb reivindicacions concretes de salvaguarda de llocs de treball.

Especial atenció ha despertat a les cinc trobades la possibilitat d'una sortida professional en la planificació territorial, que ha passat per tres fases: reivindicació del geògraf com a capaç d'integrar-s'hi, quan tot just començava l'activitat; informació i incitació als estudis complementaris com a millor possibilitat d'accés a la planificació, evidenciada la deficient formació en aquest sentit; i finalment la frustració deguda al contacte amb la dura realitat, no sempre favorable al geògraf, que comporta un ressentiment cap a d'altres corporacions, «usurpadores» del paper de la geografia.

Una de les característiques importants de les trobades és que no hi ha una assistència homogènia: la major part d'estudiants només hi acudeix un any, bastants sense informació prèvia, perquè a moltes universitats l'especialitat de geografia es cursa solament a quart i cinquè. Per altra part, hi ha universitats amb forta tradició d'assistència (Barcelona, C. Madrid, A. Madrid, Salamanca), d'altres d'irregulars (A. Barcelona, Extremadura, Granada, Santiago, Sevilla, València) i d'altres que acudeixen esporàdicament, gairebé a títol personal (La Laguna, Murcia, Oviedo, Valladolid, Zaragoza). Tot plegat, doncs, es tradueix en algunes discussions reiteratives sobre temes tractats en altres trobades, i en un nivell baix de debats les primeres sessions.

De Barcelona a Càceres hi ha un salt notori: el 1982 els estudiants discuteixen la forma de preparar-se per trobar un lloc de treball, que ja no és el sentiment d'insatisfacció envers la geografia que va empènyer els de 1978 a convocar la primera trobada. A grans trets, es podria dir que les ànsies de trencar amb una estructura, una temàtica i uns mètodes, ha esdevingut una necessitat d'entrar dins el sistema contra el que lluitaven. Aquest canvi ha estat progressiu: s'ha anat perdent l'esperit de lluita, en consonància a l'evolució política de l'estudiant de les universitats espanyoles. La «nova generació» ve d'un procés democratitzador on el polític ha esdevingut polític, i l'intel·lectual ha hagut d'abandonar les tribunes per dedicar-se al treball de gabinet. Però aquesta situació és nova, i planteja problemes a l'hora de situar-se laboralment, i així apareix una inseguretat que s'intenta superar buscant la protecció que ofereix un sistema tan estructurat com l'acadèmic.

La situació de l'estudiant de geografia, doncs, ha variat sensiblement, ja que ara es defineix per la recerca d'un lloc i un paper apropiat que li doni unes regles de joc per a desenvolupar la seva natural i necessària rebel·lia.

Les trobades d'estudiants de geografia són, a la vegada, termòmetre de l'actitud de l'estudiant davant les circumstàncies, i vehicle de canalització d'algunes propostes per afrontar-les. Les trobades seran, sens dubte, documents d'anàlisi imprescindible per a conèixer l'evolució de la geografia espanyola de les properes generacions.

3.ª Encuentro de Estudiantes de Geografía (Granada, 7 al 12 d'abril de 1980)

Amb l'assistència rècord de 155 estudiants de 13 universitats de l'Estat espanyol³ es celebrà a Granada la 3.ª Trobada d'Estudiants de Geografia. L'herència de l'anterior Trobada, a Salamanca, es materialitzava en un èxit d'assistents, que tal vegada

3. A. Barcelona (9), Barcelona (13), Extremadura (4), Granada (58), La Laguna (2), A. Madrid (13), C. Madrid (7), Murcia (1), Salamanca (17), Santiago (4), Sevilla (2), València (20), Zaragoza (5).

depassava, no tan sols l'organització, sinó la pròpia Trobada i els seus objectius. La crida havia estat mal interpretada: l'intent de cercar la teoria necessària a través del treball pràctic es convertí en una allau de ponències explicatives del treball de curs corresponent (les de València, Salamanca i Autònoma de Madrid en són bon exemple), que ni tan sols oferien una metodologia clara, exportable a d'altres treballs. La confusió que originava aquesta dicotomia entre treball pràctic i teoria donava lloc a paràgrafs com aquest:

«La metodologia encara que parteix d'uns principis teòrics, té la seva raó de ser quant a la seva aplicació pràctica. És per això que en la realització d'aquest treball m'he basat en la pràctica per utilitzar els diferents mètodes (...). Quan Einstein ens oferí la seva teoria de la Relativitat tant la física com el pensament filosòfic donà un tomb, al qüestionar-se l'Absolut per la base; aleshores si no existeix un mètode absolut, perquè cenyir-nos-hi?»⁴

Sortosament, no totes les aportacions foren d'aquest tipus. N'hi hagué de transmissores de nous corrents d'estudi: geografia de la percepció (Requés), introducció del mètode marxista en estudis geogràfics (Parejo), ordenació del territori (Granada), i d'altres de descripció o estudi dels problemes de la geografia (especialment la signada per estudiants de la Complutense sobre l'estat de la geografia a l'ensenyament bàsic), o de reflexió sobre les pròpies trobades (Barcelona i Souto).

En resum, aquestes ponències deixaven clars una sèrie de preceptes, elevats posteriorment a categoria de dogmes: una contraposició gairebé visceral entre la geografia tradicional i les noves geografies; un ensenyament de la geografia (a tots els nivells) allunyat de les demandes de la societat; una ordenació del territori que s'ha de guanyar encara. Però a la vegada, el sentiment (especialment agut als qui tenien l'experiència d'anteriors trobades) que s'havia avançat ben poc en la resolució dels problemes, que apareixien com un cercle viciós teoria-ensenyament-pràctica-teoria.

Davant d'aquest panorama, Granada hauria passat a la història com la més avorrida i desencisadora de les trobades, si no hagués estat per un «prou!» vingut de l'aïllament en que havien caigut els qui cercaven a la Trobada un pas endavant en la resolució de la crisi de la geografia, redescoberta a Barcelona. Aquest era un «prou!» per a les elucubracions distants de la realitat; es demanava solucions concretes: què fer davant l'ordenació del territori; què fer davant una classe de geografia... La solució consistia a prendre una postura política davant els problemes de la societat. Era això precisament: el geògraf ha de tractar de resoldre els problemes quotidians del ciutadà.

Però la resposta era prou àmplia com per no arribar a satisfer tothom. La divisió s'establia entre els partidaris d'abonar el sistema i ajudar a millorar-lo, i els qui creien que no tenia solució, i més valia esperar. Era la pròpia identitat de la geografia la que es posava en dubte, i amb ella, la utilitat de les trobades d'estudiants. Però això es salvà per mitjà d'una fórmula de compromís, refermada en anys següents:

«... és indiscutible el valor de la reunió dels estudiants al marge de l'estructura universitària, de ser nosaltres mateixos els organitzadors i poder tractar lliurement els problemes que ens afecten. Les Trobades suposen un intercanvi d'informació i una font d'inquietuds vitals en front del control intel·lectual establert als departaments i en front de l'escàs interès pels problemes fonamentals entre la comunitat científica dels geògrafs espanyols.»⁵

4. CASTELLANO, J.: «Infraestructura del transporte de mercancías...», pàg. 2.

5. Del «Manifiesto del 3.º Encuentro de Estudiantes de Geografía».

Com a cloenda, sorgí el tema de la partició de les trobades en dues: la d'estudiants i la de joves llicenciats, justificada per una pretesa diferència de problemàtiques, que fou aprovada. Però no es portà a la pràctica, com es veurà més endavant.

4.º Encuentro de Estudiantes de Geografía (Madrid, 20 al 24 d'abril de 1981)

Només 40 estudiants i joves llicenciats dels departaments de geografia de 9 universitats espanyoles⁶ responen a la crida feta un any abans a Granada, on s'acordà la celebració de dues trobades paral·leles: la d'estudiants i la de joves llicenciats, però que en realitat funcionà com una sola, donada la minsa assistència, especialment de llicenciats.

En primer lloc, s'ha de trobar una explicació al descens de l'assistència, fet que marcà tota l'activitat de la Trobada. Inicialment hi va haver problemes d'organització, ja que s'havia encarregat conjuntament als estudiants de la Complutense i de l'Autònoma, però ho van haver de tirar endavant els primers tots sols, amb considerable retard en la convocatòria. Un estudi detallat dels assistents i ponents ens porta a pensar més en una continuïtat que no pas en un trencament: dels 40 assistents, més de la meitat, 24, es trobaven també a Granada. Quant a les ponències, se'n presenten la meitat que un any abans, la majoria signades per noms ja coneguts. Però el canvi substancial s'ha de cercar al seu contingut: per una banda, hi ha les ponències informatives o descriptives de la situació dels estudiants i els departaments de geografia i sobre cursos d'ordenació del territori; per l'altra, les que pretenen aportar una metodologia per a l'estudi de certs problemes, amb la voluntat que siguin aprofitables en d'altres treballs.

Queda així clar el canvi de rumb que s'esdevé a Madrid on, a diferència de Granada, les ponències són eines útils. Les informatives denoten ja que el centre de gravetat de les preocupacions de l'estudiant es desplaça cap al problema laboral, amb l'esperança que la «crisi» de la geografia es resoldrà un cop satisfetes les necessitats professionals. S'analitza la situació i es constata que són molt pocs els nous llicenciats que troben feina («Situación laboral de los geógrafos: censo de parados de geografía de Salamanca»). Per això els estudiants de geografia cerquen en l'ordenació del territori l'alternativa a l'ensenyament, tot enarborant la bandera de la síntesi final. Però també és cert que els mateixos estudiants se senten en inferioritat respecte dels seus adversaris d'altres disciplines, en una mena de subvaloració de llurs propis coneixements, com queda palès en aquest paràgraf d'una de les ponències:

«... entenem que l'ordenació del territori és un camp d'acció en el qual té un lloc la Geografia però que, per diverses circumstàncies, hem de conquerir (...). Davant la insuficiència de la formació rebuda a les nostres facultats per a desenvolupar aquesta funció, s'imposa de forma immediata una capacitat personal seriosa en aquest camp, i aquesta formació en la majoria dels casos ha de ser autodidacta.»⁷

Lligant propostes i fets, es donà força informació sobre cursos i jornades d'ordenació del territori, especialment a Madrid i Salamanca. Però les dues ponències dedicades a aquest afer utilitzen dos discursos força diferents, com una mostra de les actituds dels estudiants davant l'ordenació del territori. D'una banda, la visceral pos-

6. Barcelona (12), Extremadura (2), Granada (1), La Laguna (2), A. Madrid (7), C. Madrid (7), Salamanca (7), Sevilla (1), Santiago (1).

7. VICENTE MOSQUETE, M. T.: «La geografía y la ordenación territorial...», pàg. 1.

tura que posa la Geografia (amb majúscula) per davant i enfront de tota la resta de disciplines: «La manca d'assignatures —i ja no en parlem d'especialitats— sobre els temes tractats ens obliga a cercar el seu aprenentatge allà on s'imparteixen, amb els desavantatges que en comporta, ja que l'ensenyament va dirigit no a geògrafs sino a aquells professionals que han acaparat fins ara les funcions que correspondrien al geògraf.»⁸ D'altra banda, hi ha un segon corrent, tal vegada més realista i contemporitzador, que advoca per una integració del geògraf en una ordenació del territori pluridisciplinar: «Es fan precisos estudis concrets d'Ordenació del Territori, per a graduats, de contingut interdisciplinar, amb una duració d'un o dos cursos acadèmics complets, que serveixin per homogeneïtzar i interrelacionar els continguts de les diverses disciplines amb cabuda en l'Ordenació del Territori i possibiliti i obri el diàleg entre les carreres tècniques i ciències socials i físiques.»⁹

Però aquí no es planteja obertament el paper del geògraf dins el grup de treball interdisciplinar, problema cabdal i font de contradiccions sobre aquest tema. Mentre els defensors de la primera postura tenen molt clar que el geògraf és qui fa la síntesi final, els de la segona van més cap a una col·laboració en igualtat de condicions que la resta de l'equip, però per això és necessari incidir en la formació, especialment en els plantejaments metodològics.¹⁰ Finalment, la discussió no avançà més, i així es palesava a les conclusions: «Al confondre's sovint entre ciència i tècnica, sense definir ni els seus límits ni els nostres objectius en cada un d'aquests camps, la justa reivindicació d'una formació més rigorosa no sembla a vegades plantejada amb prou claror.»¹¹

A la jornada inaugural sorgí un debat a l'entorn de la didàctica de la geografia, animat per alguns professors interessats en copsar l'ambient de la Trobada, on es constatà la diferència entre la investigació aplicada a l'ensenyament de la geografia i la investigació geogràfica pròpiament dita, però assenyalant la conveniència d'exercir ambdues.

Resta encara per comentar la discussió que suscitaren les ponències metodològiques, que foren tres. La primera, presentada pels mateixos organitzadors, sota el suggestiu títol de «Geografía del Bienestar», era un intent de sistematització de bibliografia anglo-saxona sobre les necessitats humanes, tema gairebé inèdit a la geografia espanyola, potser per estar massa lligat a l'economia. Precisament es criticà l'ús d'aquesta bibliografia per «l'emascarament dels autèntics problemes a través de la utilització de conceptes inadequats a l'objecte d'anàlisi i per la seva freqüent confusió entre teories i tècniques d'estudi, que porta a substituir les primeres per plantejaments ideològics no explicitats».¹² Si es té en compte que les conclusions foren redactades per un reduït grup d'assistents, entre els quals hi havia dos autors de la ponència sobre geografia històrica, queda més clar l'atac que reben els madrilenys, en una confrontació entre el neo-positivisme que defensen aquests, i el neo-historicisme que proposen els barcelonins. Però sens dubte es valorà l'esforç dels ponents en presentar un tema d'estudi nou, en una línia d'investigació diferent.

Una segona ponència metodològica era l'estudi sobre els criteris de comarcalització de diferents organismes a les províncies de León, Zamora i Salamanca, que serví de pretext per a criticar l'excepcionalisme utilitzat per l'escola regional francesa

8. VICENTE MOSQUETE, M. T.: *idem*, pàg. 2.

9. REQUES, P.: «Los estudios de Ordenación del territorio...», pàg. 3.

10. REQUES, P.: *idem*, pàg. 4.

11. Comunicat final, Madrid, 24 d'abril 1981.

12. Comunicat final, Madrid, 24 d'abril 1981.

i els seus nombrosos seguidors a l'Estat espanyol, dubtant de la utilitat pràctica dels seus treballs.

Com ja s'ha esmentat més amunt, els autors de la ponència de geografia històrica tingueren un pes específic al llarg de tots els debats. Ells representaven un corrent historicista enfront del neo-positivisme i del tecnicisme, que enlluernava la majoria del participants, com una contestació a l'excelsionisme imperant als departaments. La ponència de geografia històrica, però, fou presentada per la seva vessant pràctica: les tècniques i l'ús de l'ordinador. Per això, el possible enfrontament paradigmàtic quedà reduït a aclaracions sobre les tècniques utilitzades, sense arribar mai a descobrir la raó primera de l'estudi.

D'entre les conclusions, és important destacar que per primer cop en la curta història de les Trobades es parla d'evolució dels plantejaments inicials, «de tal forma que de la postura crítica amb la qual en un principi s'abordava l'actual situació de crisi de la Geografia, ha sorgit un intent de forjar una plataforma de coordinació de les nostres activitats, plataforma basada en l'elaboració de treballs tendents a obrir noves vies d'anàlisi i estudi». ¹³ Evolució que marcaria la Trobada següent que es decidí fos efectuada a la ciutat de Cáceres.

5.º Encuentro de Estudiantes de Geografía (Cáceres, 12 al 16 d'abril de 1982)

Sota l'organització dels estudiants del departament de Geografia de la Universitat d'Extremadura (seu de lletres), es celebrà a Cáceres la 5ª Trobada, que comptà amb l'assistència de 81 estudiants i llicenciats de 9 universitats d'arreu de l'Estat espanyol, ¹⁴ xifra força notable en comparació a la Trobada de Madrid, i el que és més positiu, que gairebé una quarta part eren de segon i tercer cursos.

Malgrat el lema «Por una Geografía efectiva y renovada», inicialment s'intentà de formalitzar una postura unitària de rebuig de l'avant-projecte de llei de reforma de l'ensenyament mitjà, ¹⁵ que, segons deien, preveia la desaparició de les càtedres de geografia del BUP, i per tant invalidava la sortida més clara que tenia el geògraf. Però a Cáceres l'ambient fou menys crispat, i molt menys unitari del que pretenien els enemics de l'avant-projecte; tant, que fins i tot s'arribà a insinuar que aquesta possibilitat que obria la futura llei hauria de ser aprofitada en bé de la geografia: imaginació, noves sortides, nous estudis.

Les ponències presentades giraren totes a l'entorn del problema professional, cada una fent èmfasi en un sector de l'activitat del geògraf: didàctica, investigació, exercici lliure de la professió. Lluny de qualsevol línia comuna, cada ponència defensava un model de geògraf a imatge i semblança dels que aprenen a llurs departaments. És a dir, que al centrar-se el debat en la funció del geògraf dins la societat, es profunditzà més que en anteriors trobades, tot conduint a una radicalització de les posicions, que a Cáceres entraren plenament en conflicte. Es respirava un aire, per primer cop en una trobada d'estudiants, més de diferències entre departaments que no jeràrquiques (estudiants versus professors); com si es tractés d'una simple caixa

13. Comunicat final, Madrid, 24 d'abril 1981.

14. A. Barcelona (10), Barcelona (7), Extremadura (30), A. Madrid (10), C. Madrid (5), Salamanca (3), Santiago (3), Sevilla (3), Zaragoza (6).

15. Aquest avant-projecte fou mal rebut per alguns membres de certes universitats, de tal manera que la repulsa es volgué canalitzar a través de la Trobada, tal com ho demostren les cartes que circularen entre gener i març de 1982, signades per estudiants de tres universitats.

de ressonància dels congressos de geògrafs. En certa manera, es trancava la tradició de les trobades al marge dels departaments (de fet, la Trobada de Cáceres és la que ha tingut més ajudes institucionals).

En primer lloc van pujar a la tribuna les postures més favorables a la docència, i per tant les més contràries a l'avant-projecte de llei de reforma de l'ensenyament mitjà, que proposaven una major especificitat de la geografia (separació de la història i, àdhuc, de l'àrea de ciències socials), un ensenyament a partir del propi entorn (comprensió espacial holística) i, sobre tot, més hores de geografia dins l'ensenyament mitjà. Tot això, però, amenitzat amb contundents contradiccions, com per exemple, que s'ha de «defensar el veritable sentit de la Geografia (...) per tal que es vegi que la Geografia no és quelcom mort i inútil, però en canvi són conscients que la societat actual no és la mateixa que portà a la creació de les càtedres de geografia al segle XIX, i per tant, s'ha d'«exigir una adaptació de la Geografia a la nova realitat».¹⁶ Les seves propostes, però, amagaven plantejaments tradicionals (vidaliàns), recolzats en mètodes pedagògics de clara rel pestalozziana.

La segona postura, amb èmfasi en la investigació en la pròpia ciència, que rebé aportacions des de diversos angles, proposava una millora en la formació del geògraf, partint del mateix estudiant, amb la millor arma que podia utilitzar: l'estudi. Però aquesta segona posició es presenta força dividida, iniciant un debat al sí de la Trobada que restà incomplet, per les pròpies dificultats que suposa la crítica del sistema establert i la presentació d'alternatives vàlides.

Sorgí de nou el fantasma de la planificació territorial, com l'esperança i la frustració de futurs geògrafs. Però el contrapunt que donaren les ponències presentades pels mateixos extrems i pels joves estudiants de Bellaterra, deixà prou clar que el geògraf no pot reivindicar *per se* el paper de planificador, sinó que s'ha de guanyar el lloc a base de mèrits personals i estudis complementaris. A més, la informatització de les dades que utilitza el planificador (tal com explicaren els companys de la UAB) trenca tots els arguments dels companys de Cáceres, que basen en el treball de camp la principal activitat del geògraf dins la planificació.

S'arribava així al punt central de la discussió: la formació del geògraf. En aquest sentit, l'aportació presentada per estudiants de la Universitat de Barcelona proposava una formació similar per al conjunt de les ciències socials, en estreta relació als problemes que planteja la societat, i dels quals l'estudiant de geografia-ciència social no tan sols no se'n pot desentendre, sinó que se n'ha de fer objecte d'estudi.

Un cop més, però, s'evidencià la diferent formació dels actuals estudiants, que en molts casos impossibilita un diàleg fructífer, com ho demostren les pobres conclusions que es redactaren a la sessió de cloenda:

«Donada la diversitat de punts de vista respecte de la Geografia per part de les diferents facultats representades, s'origina una confusió en el propi concepte de la ciència i la manca d'unificació a les disciplines impartides, impossibilitant l'establiment d'un eix directe de discussions. Aquest fet és la causa de la desviació de les intervencions, fins a caure en un fons de contradiccions.»¹⁷

16. VELASCO, V., i GARCIA, F.: «Las posibilidades del geógrafo...», pàg. 14.

17. Del Comunicat final de 5.º Encuentro de Estudiantes de Geografía, Cáceres, 15 de mayo 1982.

EPÍLEG

«En la sesión de clausura escuchamos una despedida amena del presidente, y fijamos los votos o deseos de los congresistas con alguna precipitación, producida por el mucho regocijo que a todos animaba el poner término a trabajos cuya utilidad científica nos parecía incuestionable. Carezco de nota comprobada de dichas conclusiones y no me atrevo por temor a caer en error a leerlas; por término general se adoptaron todas las líneas propuestas por los ponentes; quizá bien estudiadas hallaríamos tal cual contradicción, mas puede dispensarse pecado tan venial a quienes, para mostrarse reconocidos hacia colegas que se habían desvelado en desenvolver en temas de discusión cuestiones de palpitante interés, no disponían de otro medio que del de favorecerles con sufragios afirmativos.

(...)

»Al terminar la fiesta de que fue reina la alegría, nos separamos los que habíamos sido compañeros durante una semana con los extremos efusivos de quienes quieren hacer constar lo sincero de simpatías cuya extensión y profundidad pudiera hacer sospechosas lo breve de las relaciones de amistad que las precedieran.»¹⁸

APÈNDIX

Ponències presentades a Granada:

- FLORES, Abdón; JUSDADO, A.; UGARTE, F.M.; VELÁZQUEZ, M. L.: «Geomorfología aplicada» (U. Autónoma de Madrid).
- CASTELLANO, José: «Infraestructura del transporte de mercancías en la provincia de Castellón» (U. València).
- REQUES, Pedro: «La Geografía de la percepción y del comportamiento: un intento de renovación metodológica y epistemológica» (U. Complutense de Madrid).
- SOUTO, X. M.: «Algunas reflexiones sobre los Encuentros de estudiantes de Geografía y la didáctica de la misma» (U. Santiago).
- ALUMNES DE 5.º DE GEOGRAFIA: «Sobre un trabajo de Geografía Urbana» (U. Salamanca).
- PAREJO, C.: «Materiales para el análisis del espacio comercial en la Geografía radical» (U. Sevilla).
- GRUPO DE GEOGRAFÍA FÍSICA DE 5.º CURSO: «Formación y desarrollo de Cárcavas en Font de la Figuera» (U. València).
- PREIRE, S.; GUERRERO, A.; GARCÍA MARTÍNEZ, P.; GARCÍA SERRANO, R.; GOICIECHEA, M., y ANTIÑOLO, M. D.: «Metodología del estudio de las bases físicas para la ordenación territorial. El caso de la Alpujarra Alta Granadina» (U. Granada).
- E.A.J.: «Contra la pretendida neutralidad del científico» (U. Granada).
- ESTUDIANTS DE GEOGRAFIA DE VALÈNCIA: «La didáctica de la Geografía en B.U.P.» (U. València).
- ESTUDIANTES DE 4.º DE GEOGRAFÍA: «Geografía aplicada: el caso de la Geomorfología» (U. Salamanca).
- ARQUERU, M.; FERNÁNDEZ MAYURALAS, G.; GARCÍA, A.; LARA, P.; MIQUEL, J., i PEÑA, E.: «Estudio sobre el estado de la enseñanza en Madrid, término municipal» (U. Complutense Madrid).
- GARCÍA I SOLER, C.; LES, R. J.; ROCA, J.: «Los dos primeros encuentros de estudiantes de geografía: una reflexión en torno a los problemas de la Geografía española» (U. Barcelona).

18. De la conferència pronunciada a la sessió pública del 30 d'octubre de 1900 per Manuel Conrotte, delegat de la Sociedad Geográfica de Madrid al Congrès Internacional de Geografia Econòmica i Comercial, reunit a París els darrers dies d'agost. *Revista de Geografia Colonial y Mercantil*, vol. I; núm. 31, 1900, pàgs. 581-601.

Ponències presentades a Madrid:

- BERMEJO, R.; BLÁZQUEZ, H.; BREL, M. P.; FERNÁNDEZ, L.; MATILLA, J. G., i VICENTE MOSQUETE, M. T.: «Situación laboral de los geógrafos: censo de parados de geografía de Salamanca» (U. Salamanca). Mateixos autors: «La investigación y la Geografía: el Departamento de Geografía de la Universidad de Salamanca» (U. Salamanca).
- CALVO, I.; GAMIR, A., i MIQUEL, A. J.: «Geografía del bienestar. Conceptos» (U. Complutense Madrid).
- GARCÍA I SOLER, C.; MARTÍNEZ, E., i ROCA, J.: «Un estudio de geografía histórica: el crecimiento urbano de Barcelona en la primera mitad del siglo XIX» (U. Barcelona).
- PLAZA, E.; RODRÍGUEZ, M. R., i VELASCO, C.: «Comarcas y comarcalización» (U. Salamanca).
- REQUES, P. E.: «Los estudios de ordenación del territorio en Madrid. Características y contenidos» (U. Complutense Madrid).
- VICENTE MOSQUETE, M. T.: «La Geografía y la ordenación territorial: cursos de ordenación del territorio en Salamanca» (U. Salamanca):

Ponències presentades a Cáceres:

- CÁNCER, Luis, A., i ESTEBAN, Andrés: «Ensayo de programación para una geografía de España de 1.º de BUP» (U. Zaragoza).
- VELASCO, V., i GARCÍA, F.: «Las posibilidades del geógrafo y la Geografía en el anteproyecto de Reforma de las Enseñanzas Medias» (U. Salamanca).
- CLOSAS, R.; COLL, N.; GIMÉNEZ I CAPDEVILA, R., i ALONSO, E.: «Apportatio Barcinonensis» (U. Barcelona).
- BOSCH, M.; CENTELLES, N.; PRATS, M., e YBÁÑEZ, F.: «El sistema de información territorial del Plan Territorial de Cataluña» (U. A. Barcelona).
- BORDALLO, M. E., i SÁNCHEZ, M.: «Acercamiento a la comarca de las Villuercas (Cáceres): Modelo práctico para un trabajo de campo» (U. Extremadura).

Bibliografía

- ASOCIACIÓN ESTUDIANTIL DE GEÓGRAFOS: «Informe sobre la situación de la geografía alemana», presentat al 37 Congrés de Geògrafs Alemanys (Kiel, 1969). «Geo-Crítica», n.º 14, pp. 22-35, Barcelona, 1978.
- CAPEL, Horacio: «El 5.º Congreso Internacional de Estudiantes de Geografía. Saarbrücken, 23-29 abril de 1962», «Anales de la Universidad de Murcia», vol. XXI, n.º 12, pp. 47-57, Murcia, 1962-63.
- CRESPO REDONDO, J.: «4.º Congreso Internacional de Estudiantes de Geografía», «Estudios Geográficos», XXIII, pp. 112-113, Madrid, 1962.
- GARCÍA, M. C.; LES, R. J., i ROCA, J.: «Los dos primeros encuentros de estudiantes de geografía española», «Revista de Geografía», vol. XIV, pp. 107-114, Barcelona, 1980.